

Vesna Trifunović

Bazične tehnike humora po Arturu A. Bergeru

Apstrakt: Cilj ovog rada jeste predstavljanje bazičnih tehnika humora koje je identifikovao američki profesor medija i elektronskih komunikacija, Artur A. Berger, kao i upoznavanje srpske naučne javnosti sa ovim autorom. Bazične tehnike humora u ovom radu objašnjene su i razmotrene na primerima domaćih viceva. Posebna pažnja je usmerena i na mogućnosti primene ovih tehnika u istraživanju i analizi humorističkog folklornog materijala, kao i na pravce njihovog daljeg razradivanja i usavršavanja.

Ključne reči: Artur A. Berger, bazične tehnike humora, morfologija vica, studije humora

Uvod

Artur A. Berger je penzionisani profesor na državnom univerzitetu San Franciska i veoma zanimljiva ličnost u savremenoj američkoj naučnoj javnosti. Sa preko šezdeset objavljenih studija raznovrsne tematike, stotinama članaka i nebrojenim prikazima knjiga u različitim časopisima, Berger se svakako može smatrati izuzetno plodnim piscem i misliocem. Njegova dela odlikuju se specifičnim literarnim stilom, neretko kritikovanim od strane kolega. Ovaj karikaturista i ilustrator, koji je godinama radio crteže za *The Journal of Communication* i ilustrovao sopstvene ali i mnoge druge knjige, satiričar, često neprijateljskog stava prema američkoj akademskoj javnosti i Tajni agent, kako je sebe s vremena na vreme voleo da naziva, na prvi pogled može se dojmiti kao veoma kontroverzna ličnost, prilično neuobičajenog ponašanja za jednog univerzitetskog profesora.

Razlog zbog koga je u ovom radu reč o Arturu Asi Bergeru jeste, pre svega, njegovo veliko interesovanje za proučavanje humora i studija o anatomiji humora¹, odnosno o bazičnim tehnikama koje proizvode smeh. Namera mi je, dakle, da prikažem autora koji je svojim mnogobrojnim radovima, između ostalog, doprineo i studijama humora i otvorio nove mogućnosti njegovog sa-

¹ Arthur A. Berger, *An Anatomy of Humor*, Transaction Publishers – The State University, New Brunswick, New Jersey, 1993.

gledavanja i proučavanja. Ovo je, takođe, prilika da se srpskoj naučnoj javnosti predstavi autor koji je, zbog svog specifičnog stila i ophođenja unutar naučne zajednice, zanimljiv ne samo za antropologiju humora i književnu teoriju humora, već i za antropologiju nauke.

O autoru

Artur A. Berger je, kao što je već rečeno, penzionisani profesor koji je predavao na Katedri za medije i elektronske komunikacije (Professor of Broadcast and Electronic Communication Arts) na državnom Univerzitetu San Franciska. Glavne oblasti Bergerovog interesovanja su mediji, teorija komunikacije, humor i studije kulture. O svakoj od navedenih tema ovaj autor obilato je pisao. Doktorat je odbranio 1965. godine na Univerzitetu u Minesoti u okviru Američkih studija sa temom "*Li'l Abner: A Study in American Satire*". Berger je naročito zanimljiv kao jedan od pionira u proučavanju popularne kulture. Počeci Bergerovog interesovanja za popularnu kulturu i medije datiraju iz 1963. godine kada je objavio rad o italijanskoj štampi i to u jednom od italijanskih časopisa, budući da je u to vreme predavao na Univerzitetu u Milanu. Bavljenje popularnom kulturom u Americi započeo je pomenutom disertacijom "*Li'l Abner: A Study in American Satire*"*, koju je napisao zahvaljujući velikom interesovanju za humor i karikaturu. Prema rečima Bergera, ovo je najverovatnije bila prva analiza stripa urađena kao doktorat u Sjedinjenim Državama. "Kada je rektor Univerziteta u Minesoti najavio naslov moje disertacije na ceremoniji dodeljivanja diploma, svi u publici su se smejali", kaže Berger u intervjuu koji je objavljen u *The Journal of American Popular Culture* i dodaje: "Taj događaj, sada shvatam, bio je znak bogova da će moj odnos sa Akademijom u osnovi biti komičan."²

Odbraniвши doktorat iz Američkih studija, Berger je ubrzo konstatovao da su mnoge njegove kolege patile od kompleksa niže vrednosti. Ovaj kompleks je, kako navodi Berger, dolazio od načina na koji su profesori tradicionalnih disciplina gledali na one sa diplomama iz Američkih studija. Usled toga, profesori "sa prošlošću" Američkih studija uglavnom su birali "smrtno ozbiljne predmete istraživanja i pisali turobne eseje o stvarima od relativno malog značaja"³. Prema rečima Bergera, time kao da su profesorima knji-

* *Li'l Abner* (mali Abner) je lik iz istoimenog stripa koji je izlazio u nekoliko različitih američkih časopisa i čiji je autor poznati karikaturista Al Kap (Al Capp). Abner je, zapravo, ogroman i naivan dečak koji je Kapu služio kao pozadina za satirične priče o američkom životu i politici.

² *The Journal of American Popular Culture*, Vol. 4, Issue 2. 2005.

³ Intervju u: *The Journal of American Popular Culture*, Vol. 4, Issue 2. 2005.

ževnosti, istorije i drugih tradicionalnih disciplina želeli da kažu: "Možemo da budemo dosadniji od vas!"⁴

Uvidom u teme o kojima je Berger pisao, kao i u same naslove koji čine njegovu podužu bibliografiju, stiče se utisak kao da je on nastojao da prkosi i kontrira ovakvom stanju u disciplini. Još dok je studirao na Univerzitetu u Minesoti bio je veoma zainteresovan za proučavanje reklamiranja i potrošačke kulture i kada je jednom prilikom na predavanju pomenuo da je reklamiranje vredno proučavanja, bio je izviždan od strane svojih kolega i profesora, koji ga je uputio u to da su reklame trivijalna i bastardna umetnička dela. Ovo, međutim, Bergera nije sprečilo da se udubi u problematiku koja ga je toliko interesovala i čim je doktorirao, nekoliko svojih studija je posvetio reklamiranju, poput teksta *I Stink, Therefore I Am* u kome je reč o reklamama za dezodoranse, zatim rada *To Buy Is to Be Perceived*, sa temom potrošnje, ali i mnogim drugim aspektima popularne kulture kao što su, kako sam navodi, rvanje, pranje kola i hamburgeri.⁵

Na početku ovog rada pomenuto je da je stil Bergerovog pisanja često bio na meti mnogih kritičara. Ovaj autor je, naime, poznat po napuštanju klasičnog akademskog pisanja i usvajanju pristupačnog i jednostavnog stila. Berger sebe definiše kao satiristu, nestašnog stava i komične ličnosti koja voli da koristi dosta humora i igre rečima u svojim delima. To je dovelo do toga da ga mnogi odbacuju kao nedovoljno ozbiljnog autora i do izjava poput sledeće: "Mislili smo da je apsurdist, ali smo zaključili da je on sâm apsurd." Usled simplifikovanog načina pisanja mnogi su njegove knjige opisivali kao uvode u bilo šta o čemu je u tim knjigama bilo reči. Njegova studija *The TV-Guided American* bila je prikazana u Njujork Tajmsu sa zaključkom: "Berger je za studije televizije isto što i Idi Amin* za turizam u Ugandi." Na ovakve izjave Berger se osvrtao u svom specifičnom stilu, pa je ovu poslednju iskoristio u svojoj studiji o anatomiji humora kao primer jedne od tehnika za proizvodjenje smeha.

Pored mnogobrojnih naučnih studija, Berger je autor i nekoliko mračnih, komičnih i satiričnih dela koje naziva misterijama, kao što su *The Hamlet Case*, *Postmortem for a Postmodernist*, *The Mass-Comm Murders: Five Media Theorists Self-Destruct* i *Durkheim is Dead: Sherlock Holmes is Introduced to Social Theory*. Ilustracije radi, u delu *The Hamlet Case* reč je o profesoru književnosti sa Berklija koji ubija ceo urednički odbor časopisa koji uređuje, ali ne pre nego što je svaki član tog odbora dao različitu stručnu interpretaciju Hamleta. Tako u

⁴ Ibid.

⁵ Berger je tokom ranih šezdesetih godina prošlog veka napisao članak objavljen u *The Minnesota Daily* sa naslovom "Evangelical Hamburger" u kome je sugerisao da McDonald's ima istu dinamiku kao evangelističke protestantske religije i u kome je predvideo da će ovaj lanac restorana osvojiti svet.

* Idi Amin je bio predsednik Ugande (1971-1979), optužen za etničko čišćenje i masovna ubistva koji su se desili za vreme njegove vladavine.

ovoj knjizi imamo semiološku analizu, psihoanalitičku interpretaciju, sociološku analizu, marksističku kritiku i strukturalnu analizu Hamleta.

Ovo delo je, zapravo, primer Bergerovog pristupa bilo kojoj temi koja bi u njemu probudila interesovanje. Takvu interdisciplinarnu, multidisciplinarnu ili svedisciplinarnu perspektivu, prema Bergerovim rečima, nalazimo u gotovo svim njegovim studijama. Način svog rada Berger je detaljno opisao u članku objavljenom u jednom od izdanja *The Journal of Communication*. Članak je objavljen pod naslovom "Tajni agent", uz prateću karikaturu autora koju je sâm nacrtao, a koja ga predstavlja kao tajnog agenta. To je i osnovni razlog zbog koga je Berger sebi nadenuo ovaj nadimak. Međutim, kako olako ne bismo, kao mnoge njegove kolege, doneli zaljučak o nepopravljivoj neozbiljnosti ovog autora, treba mu pružiti priliku da objasni šta on sâm podrazumeva pod takvim svojim određenjem:

"Ja zaista jesam tajni agent! Ali ne ona vrsta tajnog agenta koji radi za vladu i krade nacрте za projekte. Ja sam samozaposleni tajni agent koji neumorno traga za skrivenim značenjima i latentnim funkcijama. Volim da mislim da, kao i svi tajni agenti, potresam same osnove društva. Jer ukoliko se društvo održava na osnovama nesvesnih funkcija koje ljudi ispunjavaju, kada ukažem na te latentne funkcije činim ih svesnim (manifestnim) i ravnoteža u društvu je poremećena.... Na taj način, ja sam tajni agent koji otkriva tajne i objavljuje ih... svetu. Student popularne kulture ima zadatak da analizira, interpretira i evaluira bilo šta za šta je zainteresovan... Možda je najbolje misliti o našoj kulturi kao o nečemu nalik luku, i dok ljuštimo spoljašnje slojeve, na kraju nalazimo srž mita koji je sve ostalo oblikovao."⁶

Konceptom Tajnog agenta Berger, dakle, iskazuje sopstveni stav o tome šta za njega predstavlja naučni rad i stavlja akcenat na to šta je neophodno za dostizanje kreativnosti i doprinos razvoju određene discipline. "Svojim studentima kažem da svakodnevni svet vidim kao pun tajni i misterija koje nastojim da otkrijem i učinim poznatim ostalima."⁷ Iako o sebi misli najpre kao o piscu koji se slučajno našao u ulozi predavača, može se reći da je Berger bio i uspešan profesor koji je razvio poseban način rada sa svojim studentima:

"Kada predajem uvek se fokusiram na metode analize radije nego na to šta je ovaj ili onaj profesor rekao o nekom tekstu ili temi. Objasnio bih, na primer, semiološku teoriju, a onda bih dao svojim studentima tekst i tražio od njih da urade semiološku analizu tog teksta. Problem sa kojim su se moji studenti suočavali bio je put od razumevanja metodologije do njenog stvarnog primenjivanja, ali su uglavnom uspevali da urade veoma interesantne i perceptivne radove."⁸

⁶ A. A. Berger, *An Anatomy of Humor*, 11.

⁷ Ibid, 11.

⁸ Intervju u: *The Journal of American Popular Culture*

Berger američku kulturu, i gotovo bilo šta drugo, posmatra kao tekst podložan društveno-semiotičkoj i psihoanalitičkoj interpretaciji. Tako, na primer, u svom delu *Media Analysis Techniques* predstavlja, kako sâm smatra, primarne tehnike za analizu medija, ali i bilo kog drugog društvenog fenomena. Tim osnovnim tehnikama, Berger smatra semiološku analizu, psihoanalitičku teoriju, marksističku teoriju i sociološku teoriju. U drugom delu knjige slede poglavlja u kojima koristi pomenute metode u analizi. O omiljenosti ovih metoda kod Bergera svedoči i njegova izjava u kojoj kaže da se uvek pobrine za to da u svojim misterijama ima kritičare psihoanalize, marksizma, semiologije i postmoderniste koje onda može da ismejava.⁹

Kao dve dominantne metodologije koje su u velikoj meri inspirisale njegov rad, Berger, ipak, najpre izdvaja psihoanalitičku teoriju i semiologiju koje najčešće koristi u sprezi sa drugim metodama u svojim analizama. Stoga ćemo se u većini njegovih radova sresti sa citatima i primenom ideja Sosira, Barta i Frojda, ali ne treba izostaviti i to da kao autore koji su izvršili značajan uticaj na njega pominje i Meri Daglas, Alana Dandesa, Viktora Raskina i druge. Berger kaže da uvek nastoji na tome da ideje i pojmove ovih velikih autora učini razumljivim i da pokaže kako oni nude vredne uvide u različite fenomene popularne kulture. Celokupan opus njegovih dela možemo zaokružiti konstatacijom da su teme kojima se ovaj autor bavio raznovrsne, ali da je pristup u analizi tih tema ostajao manje-više isti.

Ma koliko pisali o Bergeru, veoma je teško u jednom radu obuhvatiti i predstaviti ovako kompleksnu ličnost raznovrsnih interesovanja, a čiji je akademski rad često bio predmet različitih kritika. Stoga je, možda, najbolje razmišljati o ovom autoru na način na koji je on sâm pisao o humoristima:

"Shvatanje da je humor povezan sa kreativnošću dele mnogi ljudi. Ali šta je to u humoru što podstiče kreativnost? Jedan važan element, smatram, podrazumeva kršenje ograničenja. Kreativni ljudi moraju da nauče da zanemaruju predstave koje mi imamo o stvarima, da ruše konvencije, da posmatraju stvari iz novih perspektiva. Ima nečeg izazovnog, individualnog, osobenog (možda čak i nevinog) u kreativnom naporu i isto se odnosi na humor. Cenimo humoriste zbog zadovoljstva i radosti koje nam pričinjavaju, na neposrednom nivou, ali i zbog njihovih umova i izuzetnosti njihove imaginacije u finalnoj analizi."¹⁰

Bazične tehnike humora

Jedna od značajnih oblasti Bergerovog interesovanja predstavlja humor. Toj oblasti ovaj autor posvetio je nekoliko knjiga kao što su *An Anatomy of Humor*, *Blind Men and Elephants: Perspectives on Humor*, *The Art of Comedy Writing*,

⁹ Ibid.

¹⁰ A. A. Berger, *An Anatomy of Humor*, 165.

The Genius of the Jewish Joke i Jewish Jesters. Pored toga, a kako sâm navodi, mnoge od Bergerovih ostalih knjiga sadrže poglavlja o ovom fenomenu za koji je bio toliko zainteresovan. Kao što je napomenuto na početku, u ovom radu posebna pažnja biće usmerena na tehnike koje je Berger identifikovao u različitim oblicima humora, a koje je izložio u svojoj studiji *An Anatomy of Humor*. Ono što sledi je, dakle, katalog bazičnih tehnika humora, njihovi primeri kao i objašnjenje načina na koji ove tehnike funkcionišu.

Na samom početku treba istaći da je Berger pomenute tehnike objasnio, uglavnom, na primerima viceva i to, prema njegovim rečima, iz dva osnovna razloga: sažetosti viceva i mogućnosti koje vicevi pružaju za neposredno razmatranje tehnika koje se u njima koriste. Naslov poglavlja u kome se izlaže teorijski deo ove studije zato i glasi: *Pojmovnik tehnika humora: morfologija vica*. Tim naslovom Berger aludira na Propovu studiju *Morfologija bajke*, ali poriče da je pre sastavljanja ovog spiska tehnika čitao Propa. Zanimljivo je da je Berger, isto kao i Prop u bajci, uočio da u vicevima teme i likovi nisu toliko bitni, odnosno da često na različitim mestima nailazimo na potpuno isti vic sa sasvim drugim junacima. Za razliku od Propa koji govori o funkcijama, tj. o postupcima likova i njihovom odnosu prema zapletu, Berger ukazuje na tehnike humora kao bitne strukturne elemente vica koji su nepromenljivi. On, takođe, smatra da su tehnike važnije i od forme budući da vic može biti sročćen u vidu zagonetke, ili da zagonetka može biti pretvorena u vic, bez ikakve promene u pogledu tehnike koja proizvodi humor.

Treba napomenuti da Berger u razmatranju ovih tehnika nije tragao za time zašto je nešto smešno, već za time šta proizvodi humor, odnosno koja tehnika je u određenom humorističkom žanru upotrebljena sa namerom da se proizvede smeh. Stukturalistički pristup ovog autora u analizi humora, a naročito viceva, ogleda se u njegovom identifikovanju osnovnih koraka koji se moraju preduzeti prilikom analize ovog fenomena:

1. Rastavljanje određenog oblika humora na njegove glavne elemente, odnosno izolovanje različitih tehnika koje se koriste za proizvođenje humora.
2. Rangiranje tehnika, tj. odlučivanje koje su tehnike bazične, a koje sekundarne.¹¹

"Bilo koji primer humora krije različite tehnike koje proizvode humor, i nešto je smešno ili humorističko, u završnoj analizi, ne zbog onoga o čemu se govori ili teme, već zbog tehnika korišćenih od strane bilo koga ko stvara humor."¹² Sve tehnike koje je identifikovao, Berger klasifikuje u četiri glavne kategorije:

¹¹ Ibid, 17.

¹² Ibid, 17.

1. Jezik – humor je verbalan i odnosi se na igre rečima i ostale osobine jezika
2. Logika – humor je ideacijski i podrazumeva ideje i probleme sa kojim se suočavamo kada pokušavamo da unesemo smisao u okolni svet
3. Identitet – humor je egzistencijalistički i tiče se problema koje imamo sa sopstvenim identitetima
4. Akcija – humor je fizički i neverbalan¹³

Ove kategorije korisne su jer na osnovu njih stičemo uvid u to koja vrsta humora se proizvodi. Ipak, treba imati na umu da su upravo tehnike najbitniji elementi pri analizi humora i da nam, pre svega, one omogućavaju da shvatimo mehanizme koji postoje u određenom humorističkom žanru.

Jezik	Logika	Identitet	Akcija
Aluzija	Apsurdnost	Pre/posle	Potera
Bombastičnost	Slučajnost	Burleska	Slapstick
Definicija	Analogija	Karikatura	Brzina
Preterivanje	Katalog	Ekscentričnost	
Šaljivost	Koincidencija	Neprijatnost	
Uvreda	Razočaranje	Otkrivanje	
Infantilizam	Neznanje	Groteska	
Ironija	Greške	Imitacija	
Nesporazum	Ponavljanje	Impersonalizacija	
Prekomerna doslovnost	Preokret	Podražavanje	
Igra rečima	Rigidnost	Parodija	
Doskočice	Tema/varijacija	Razmera	
Ismejavanje	Poređenja	Stereotip	
Sarkazam		Razotkrivanje	
Satira			

Berger je identifikovao ukupno četrdeset i pet tehnika analizom sadržaja različitih vrsta humora u različitim medijima. Navedene tehnike same za sebe ne govore mnogo, pa ih treba razjasniti pomoću konkretnih primera. Kao što je već pomenuto, Berger se u većini svojih primera poslužio vicevima. Vicevi su se, dakle, pokazali kao naročito pogodno sredstvo za ilustraciju bazičnih tehnika humora, pa stoga možemo slediti Bergerov primer u njihovom objašnjavanju. **OVDE NAGLASITI DA SE KAO PRIMERI UZIMAJU (i) "NAŠI" VICEVI!!!**

¹³ Ibid, 17.

Tehnike humora – kategorija jezik

Aluzije

"Amerikanci konačno doneli odluku o podeli Iraka posle rata. Irak se deli na:

1. Bezolovni
2. Olovni
3. Dizel."

Aluzija je veoma značajna tehnika humora koja je usko povezana sa različitim društvenim i političkim pitanjima, ali se neretko koristi i u vicevima sa seksualnim sadržajem. Aluzije, takođe, mogu biti povezane sa greškama, gafovima i glupostima koje ljudi kažu ili urade, odnosno mogu biti sredstvo putem koga se podsećamo tih gafova i gluposti. Berger smatra da događaji na koje se u šali aludira ne smeju biti isuviše ozbiljni i bitni jer bi u tom slučaju bio proizveden suprotan efekat. Zato se aluzije, po njemu, uglavnom odnose na stvari koje mogu biti neprijatne ali ne i bolne. Navedeni primer možda opovrgava ovakvo shvatanje aluzije kao tehnike koja proizvodi humor. Međutim, treba imati na umu činjenicu da je ovde reč o srpskom vicu i da je tema iračkog rata u okviru srpskog društva možda neprijatna ali ne i bolna. Sasvim je drugo pitanje kako bi jedan Iračanin reagovao na ovakvu šalu.

Bombastičnost i Retorička preobilnost

"Polaze Srbin ispit znanja iz hrvatskog jezika jer mu treba za domovnicu:

- Recite nam, kako se na hrvatskom kaže ovca?
- Četvoronožno vuneno travojedalo – Srbin će ko iz topa.
- Točno! A sada nam recite kako se kaže čoban?
- Pazitelj četvoronožnog vunenog travojedala.
- Izvršno! A sada nam otpjevajte na hrvatskom *Čoban tera ovčice...*"

Ovo je tehnika "napumpanog" govora i odnosi se na ekspresiju i preterivanje u izražavanju. Retorička preobilnost proizvodi humor svojom ekstravagancijom i izazivanjem osećaja o razlici između onoga što je rečeno i načina na koji je rečeno. Može se reći da je ova tehnika na delu kada se opaža velika razlika između označenog i označavajućeg, u smislu da je označeno relativno trivijalna stvar, a označavajuće isuviše ozbiljno i "preterano".

Definicije

"Matičar je sudija koji osuđuje na doživotnu robiju."

Ova tehnika je široko korišćena, mada se kod nas retko koristi u ovoj formi. U našim vicevima najčešće je reč o posebnoj vrsti pitalica čiji se odgovor može smatrati definicijom: *Šta je idealan muškarac? Genetska sinteza vibratora i bankomata.* Inače, ova tehnika uvek uključuje element trika jer uglavnom očekujemo od definicija da budu ozbiljne. Tehnika Definicije, takođe, pruža mogućnost uključivanja ostalih tehnika za proizvođenje humora – Šaljivosti, Ismejavanja itd.

Preterivanje, Komične laži

"Bio Ciga u Africi, pa se vratio i priča ostalima:

– Tamo u ta pustinja ništa nema, ni travka, ni drvo, ni brdo, sve ravno, sam pesak!

– E?

– Ma da! I tako ti idem ja, idem, idem kad iskoči pred mene lav! Lav riče, skače, 'oće da me pojede! Ja tu krenem da bežim, razumeš, i popnem se na jedno drvo, razumeš, i tu lav skače, riče, skače, riče, da poludi, razumeš!

– Čekaj bre! Zar nisi rek'o da tamo nema ništa, ni travka, ni drvo?

– Ama bre! Lav je to! Nema tu ima-nema!"

Preterivanje samo po sebi ne mora obavezno biti smešno i zato je najčešće povezano sa nečim drugim što se opaža kao komično. U ovom slučaju to je Ciga kao tradicionalna komična figura u našim vicevima. Inače, ova tehnika je često u upotrebi u tzv. lovačkim pričama koje se uglavnom baziraju na preterivanju ali koje, pri tom, uključuju i naročitu dosetljivost i ingenioznost.

Šaljivost

"– Kako si Lalo?

– Hvala na pitanju, seksualno!

– Kako to?!

– Jebeno! Doš'o porez, a nemam sočim da ga platim!"

Šaljivost generalno znači neozbiljnu upotrebu reči i jezika. U ovoj tehnici postoji element dvosmislenosti budući da ne uzimamo za ozbiljno ono što se govori i da osoba koja se šali ne misli zapravo ono što kaže. Tehnika Šaljenja, prema Bergeru, slična je Ironiji ali je "slabija". Njihova bliskost se ogleda i u tome što gotovo uvek moramo čitati ili dekodirati poruku koja se prenosi pri korišćenju ove dve tehnike.

Uvreda

"Šta se čuje kada pandur baci kamen u vodu?
Glup."

Ovo je tehnika u kojoj su prikrivena agresija i neprijateljstvo, za koje se smatra da stoje u pozadini većine viceva, očigledni. Uvrede same po sebi nisu smešne tako da se uz ovu tehniku moraju koristiti i druge tehnike da bi se proizveo humor, kao što su Poređenje, Preterivanje, Ismejavanje itd.

Infantilizam

Ova tehnika podrazumeva igre rečima koje mogu, ali i ne moraju, biti besmislene. Naziv potiče odatle što uglavnom deca nalaze zadovoljstvo u manipulaciji zvukovima u ranom uzrastu i rečima kada su starija. Primer koji navodi Berger je usled svoje specifične teksture neprevodiv, što upućuje na to da se ova tehnika najpre bazira na rimi, aliteraciji i ostalim oblicima koji čine teksturu određenog narativa. Ovo je, inače, jednostavan oblik humora, i mada nekada pruža mogućnosti za ingeniozne manipulacije, njegova upotreba uglavnom je ograničena.

Ironija

U julu 2002. godine čuvena američka glumica, Suzan Saradon, nevoljno je prisustvovala postavljanju sopstvene zvezde na pločniku Bulevara sumraka. Kada je trebalo da ovim povodom održi govor, ona je rekla: "Budući da sam ja iz Njujorka, drago mi je što sam na poklon dobila ovo simpatično malo imanje u Los Anđelesu, tako da, kad dođem, imam gde da budem. Svoj na svome."

Politikin zabavnik br. 2856

Humor u ironiji potiče iz jaza koji postoji između onoga što je rečeno i onoga na šta se zapravo mislilo. Postoji nekoliko vrsta ironije. Prva se odnosi na pretvaranje o neznanju da bi se nečiji pogrešni stavovi učinili očiglednim. Ovo se najčešće postiže lukavim i pronicljivim pitanjima. Druga vrsta podrazumeva situaciju u kojoj se jedno kaže, a drugo misli. Postoji i ironija koja se odnosi na splet okolnosti kada namernim postupcima postignemo nešto sasvim suprotno od onoga što smo zapravo želeli postići.

Nesporazum

"Zove Crnogorac telefonsku kompaniju i kaže:
– Htio bih buđenje naručiti.
– Ok, kada?
– Pa sad avetinjo jedna!"

Nesporazumi su verbalni i povezani su sa dvosmislenošću jezika ili sa čudnim značenjima koje jezik može imati kada se izvuče iz konteksta. Dvosmisleni termini, rečenice ili značenja su pretežno glavna osnova na kojoj se ova tehnika zasniva.

Doslovnost

"Zašto plavuša otvara jogurt u prodavnici?
Zato što na pakovanju piše *Ovde otvoriti*."

Ova vrsta humora bazirana je na nesposobnosti lika da uzme u obzir okolnosti u kojima se nalazi i da interpretira ono što se od njega zahteva na razuman način. Često je to stvar gluposti ili, pak, nesporazuma kada se figurativna izjava shvata doslovno.

Igre rečima

"Kako se zove Ciga koji prati modne trendove?
CiganIN."

Igre rečima se često smatraju "najnižim" oblikom dosetke. Berger smatra da ovo nije tačno i da postoje igre rečima koje mogu biti izuzetno mudre, u kojima, zapravo, imamo igru značenjima.

Doskočice i Nadmudrivanje

"Na proslavi osamdesetog rođendana Vinstona Čerčila jedan od prisutnih novinara izrazio je želju da slavnog političara i pisca vidi za dvadeset godina, odnosno, na proslavi njegovog stotog rođendana. "Zašto da ne", uzvratilo je Čerčil na ovu opasku, "Izgledate prilično dobro, mladi čoveče, tako da postoji mogućnost da poživite još dvadeset godina."

Politikin zabavnik br. 2869"

Ovo je oblik verbalnog duela čija je poenta opovrgnuti uvredu boljom uvredom. Vreme je ovde veoma važno jer doskočica mora slediti istog trenutka, što ukazuje na to da je usko povezana sa dosetkom.

Ismejavanje

Edmund: Za tebe je, Boldriče, renesansa nešto što se dogodilo drugim ljudima.

Iz serije Crna Guja

Ismejevanje je oblik direktnog verbalnog napada na osobu, predmet ili ideju. Ismejavanje postoji da bi se izazvali prezirni podsmeh i poniženje, mada nekada može, po Bergeru, biti i dobroćudno. Postoji nekoliko oblika: ruganje – napadanje nekoga nipodaštavajućim tonom, podsmevanje – imitiranje nečijeg izgleda ili postupaka i prekoravanje – opominjanje nekoga na neku iritantnu činjenicu.

Sarkazam

"Zaustavlja policajac kola koja su se kretala velikom brzinom. Izlazeći iz automobila vozač ga naivno upita:

- Zar sam isuviše brzo vozio?
- Ne, isuviše ste nisko leteli."

Sarkazam podrazumeva korićenje oholih i zajedljivih opaski uglavnom u neprijateljskom stilu. Način iskazivanja je veoma bitan jer ton mora biti takav da možemo prepoznati napad. Sarkazam može proizvesti humor, ali je veoma osetljivo polje osim ukoliko nije usmeren ka sopstvenoj ličnosti i tada možemo govoriti o, kako Berger kaže, "humoru samožrtvovanja".

Satira

Ova tehnika uglavnom napada *status quo*, i može se posmatrati kao način pružanja otpora, jer satira često napada one koji su na vlasti. Kao primer može se pomenuti pripovetka "Danga" Radoja Domanovića nastala u vreme obrenovićevskog apsolutizma. Značenjsko težište ove priče nije, međutim, toliko na nasilju vlastodržaca koliko na ropskom i podaničkom mentalitetu građana, što ukazuje na to da na meti satire mogu isto tako biti i pojedinci, institucije ili događaji. Satira je, kako Berger navodi, opšta tehnika koja koristi sve ostale navedene tehike.

Tehnike humora – kategorija logika

Apsurdnost

"Zašto slonovi farbaju nokte u crveno? – Da bi mogli da se sakriju u krošnji višnje.

- Da li ste nekada videli slona u krošnji višnje? – Ne.
- Onda mora da pali!"¹⁴

¹⁴ Ibid, 18.

Apsurdnost kontrira zahtevima logike i razuma, ali ona ne mora uvek biti budalasta. Berger smatra da je nekada ona primer relativno sofisticirane filozofske tačke gledišta. Navedeni primer igra se sa logikom i rasuđivanjem. Činjenica da niko nikada nije video slona u krošnji višnje potvrda je tvrđenja da slonovi farbaju nokte u crveno da bi mogli tu da se sakriju. Na taj način čini se kao da je ovo smešno i budalasto tvrđenje tačno. "Svi mi nastojimo na tome da spoljašnjem svetu nametnemo sopstveno poimanje logike i reda i kada naiđemo na situacije i slučajeve u kojima naša logika ne funkcioniše, reagujemo tako što se zbunimo i to nas u nekim slučajevima zabavlja."¹⁵

Slučajnost

Jedan brica Piroćanac imao radnju na spratu svoje kuće. Posle nekog vremena preselio se dole, što zbog sebe, što zbog mušterija kojima je bilo lakše zbog penjanja. Da bi o tome na vreme obavestio svoje mušterije dao je sledeći oglas: "Brica Joca je do juče brijao gore, od danas, da znate, brije samo dole."

Berger pravi razliku između sledeće tri tehnike: slučajnosti, greške i koincidencije. Greška nastaje iz neznanja i nerazboritosti, dok se u koincidenciji radi o tome da se okolnosti "nameste" tako da zapadnemo u nezgodnu poziciju, s tim što to može ali i ne mora biti posledica greške. O ove dve tehnike biće reči kasnije. Slučajnost se, s druge strane, tiče lapsusa, izostavljenih ili neadekvatno postavljenih slova u reklamama ili novinskom naslovu, kao i omaški i dvosmislenih rečeničnih konstrukcija. Slučajnost nam je zabavna sve dok nije ozbiljna i dok ne proizvodi uznemirenost, smatra Berger.

Analogije, Metafore

"Kako se pozdravljaju crnogorski vrabac i crnogorska glista?

– De si sokole sivi!

– De si ljuta gujo!"

Analogije i metafore same uglavnom ne proizvode humor i uvek je uz njih upotrebljena neka druga tehnika kao što je na primer Uvreda ili, u ovom slučaju, Preterivanje, Ismejavanje i Stereotip.

Katalozi

Kao primer ove tehnike Berger daje izvod iz dela "Veliki Getsbi" Frensisca Skota Ficdžeralda, u kome ovaj autor satirizuje društvo okupljeno na glamurnoj zabavi tako što ih naziva raznovrsnim smešnim imenima, i to uglav-

¹⁵ Ibid, 20.

nom imenima životinja i biljaka. Može se reći da Ficdžerald daje zabavan spisak kreativno osmišljenih naziva, pa se zbog toga verovatno ova tehnika i naziva katalogom. Stoga se kao naš primer ove tehnike može navesti satirična knjiga "Nacionalni park Srbija" koja se upravo sastoji od spiska različitih društvenih tipova (biznismena, kriminalaca, sponzoruša) predstavljenih u obliku životinja koja nose zanimljivo osmišljena imena.

Koincidencija

"Pozvali Cigu na medicinski pregled za vojsku i doktor mu kaže:

- Pročitaj mi ovo što piše na papiru.
- Kom papiru?
- Pa ovom na zidu.
- Kom zidu?

Zaključio doktor da Ciga ništa ne vidi, pa ga pošalje kući. To isto veče ode Ciga u bioskop da proslavi to što je izbegao vojsku i kad se film završio ugleda tog istog doktora na sedištu pored sebe. Doktor gleda njega, a Ciga će:

- Batko, jel' ovde staje autobus za Sremčicu?"

Humor koincidencije odnosi se na situaciju kada nas sticaj okolnosti dovede u nezgodan položaj. Često je koincidencija sama po sebi smešna. Humor se, dakle, tu može i zaustaviti, ali može uključivati i pokušaj izvlačenja iz nepovoljne situacije, kao u navedenom primeru.

Razočaranje i Izneverena očekivanja

"Vratio se Lala sa Novosadskog sajma

- Soso! Brzo se skidaj! U krevet! – zapoveda i skida pantalone. – Gasi lampu! Gola Sosa uletela u krevet. Lala je pokriva jorganom preko glave i šapuće:
- Gledi! Kupio sam novi sat. Šta kažeš? Aaaa? Kako samo svetle kazaljke u mraku!"

Ova tehnika podrazumeva nagoveštavanje nečega, a potom uskraćivanje logičnih posledica koje se očekuju. Slična je zadirkivanju i smešna je u toj meri što manja razočaranja smatramo zabavnim.

Neznanje, Naivnost

"Pričaju dve plavuše i jedna pita drugu:

- Kako si se sinoć provela sa onim dečkom?
- Strašno sam se dosađivala! Neprestalno mi je govorio o Periklu, Sofoklu i Aristotelu iako sam mu još ranije rekla da me fudbal ne zanima!"

Ova tehnika je usko povezana sa tehnikama koje se zovu Otkrivanje i Neprijatnost. Smejemo se nezalicama, glupacima i ludama, a kao mogući razlog tog ismejavanja Berger navodi osećaj superiornosti koji imamo kada se nečije neznanje pokaže.

Greške

"Sede tri pandura u stanici i gledaju TV. Kad će jedan:

– E, da nije bilo Nikole Tesle mi bismo sad gledali TV u mraku!"

Ova tehnika pominjana je kada je bilo reči o Slučajnosti, pa je već rečeno da su Greške bazirane na neznanju, pogrešnom rasuđivanju i nepažnji. Isto kao u slučaju tehnike Neznanja i ovde se, prema Bergeru, smejemo zato što tuđe greške izazivaju osećaj superiornosti.

Ponavljjanje i Obrazac

"Pita učiteljica decu šta je ko jeo za doručak i prva se javlja Zorica:

– Ja sam jela burek!

Javlja se Dragan:

– Ja sam jeo palačinke!

Javlja se Ciga:

– Ja sam jeo pasulj!

Drugog dana pita učiteljica opet šta je ko jeo i Zorica kaže:

– Ja sam jela jaje!

Javlja se Dragan:

– Ja sam jeo pitu!

Zatim se javlja Ciga:

– Ja sam jeo pasulj!

Trećeg dana na isto pitanje Zorica odgovara:

– Ja sam jela kiflu!

Dragan:

– Ja sendvič!

Ciga opet:

– Ja pasulj!

Učiteljica ga pita:

– Pa kako to, Cigo, da jedeš svaki dan pasulj?

– Pa ima se, može se!"

Tehnika Ponavljjanja je bliska tehnikama Tema/Varijacija i Pre/posle, o kojima će u daljem tekstu biti reči. Humor ponavljanja bazira se na tenziji stvorenoj nekim uspostavljenim obrascem, pa se pitamo da li će se ponavljanje na-

staviti ili će doći do neke interesantne promene? Iako se nekada samo ponavljanje opaža kao smešno, u našim vicevima često je razrešenje to koje proizvodi humor.

Preokretanje i Kontradikcija

"Razgovaraju dva duha i jedan će drugom:

– Je li, da li ti veruješ u ljude?"

"Preokretanje otkriva apsurdne elemente u životu i nudi uvide koji su zabavni i nekada veoma dubokoumni."¹⁶ Preokretanje može biti slično ironiji koja podrazumeva razrešavanje određene situacije za koje se ispostavlja da je suprotno onome kome smo se nadali.

Rigidnost

"Čeka čovek prijatelja u baru i pošto je došao ranije odluči da prekrati vreme igrajući bilijar, pa upita drugog čoveka koji je sedeo za susednim stolom da li bi želeo da odigra jednu partiju? Na to ovaj odgovori:

– Ne, probao sam jednom i nije mi se svidelo.

– Da li ste onda možda za partiju karata?

– Ne, probao sam jednom i nije mi se svidelo, uostalom čekam sina koji će uskoro doći.

– Vašeg jedinog sina pretpostavljam – odgovori mu ovaj."¹⁷

Rigidnost je oblik doslovnosti s tim što se ova tehnika pre odnosi na postupke i ponašanje, nego na jednostranu interpretaciju jezika. Rigidna osoba je osoba mehaničkih postupaka čija je nesposobnost da dela u skladu sa okolnostima i jednostranost predmet podsmeha. Rigidnost sugeriše i nedostatak inteligencije, pa se osećamo superiornim u odnosu na one koji su toliko budalasti i rigidni da stvaraju apsurdne situacije sebi i drugima.

Tema i varijacija

"Dva Crnogorca gledaju Olimpijadu i prate jednog takmičara koji očigledno zaostaje za drugima:

– Viđe onu babetinu što se vuče!

– Ćuti, bre, to je naš!

– Aaaaaa, viđe detića kako tjera sve pred sobom!"

¹⁶ Ibid, 47.

¹⁷ Ibid, 48.

Korišćenje varijacije na temu ukazuje na relativnost svega i na to kakve stavove različiti ljudi imaju o različitim stvarima. Ova tehnika implicira da živimo u kompleksnom svetu punom ljudi divergentnih vrednosti i stavova. Mora se koristiti u sprezi sa ostalim tehnikama: Uvreda, Preterivanje i, u navedenom vicu, Stereotip.

Poređenja

Ova tehnika bazira se na komičnom poređenju dve različite stvari i često podrazumeva neku vrstu kritike, eksplicitne ili implicitne. Nekada ni poređenja sama po sebi nisu smešna pa je tada potrebno uključiti još neku od tehnika za proizvodnje humora kao što je, na primer, Uvreda. Da bi objasnio ovu tehniku Berger se poslužio sopstvenim primerom koji je pomenut u prvom delu ovog rada. Reč je o konstataciji kojom se završava prikaz Bergerove knjige *The TV-Guided American* u Njujork Tajmsu, a koja glasi: "Berger je za studije televizije isto što i Idi Amin za turizam u Ugandi." U ovom slučaju imamo poređenje, ali i uvredu koja proizvodi humor. Ovo poređenje, dakle, kaže da je Berger kao pisac dobar isto koliko je i Idi Amin dobra reklama za podsticanje turizma u Ugandi.

Tehnike humora – kategorija identitet

Pre/posle: transformacija, razvoj

"Igrala se mala Ciganka i slučajno upadne u jamu sa krečom. Prolazi njen brat pored jame i ona mu kaže:

– A bre batko, pomoz mi da izađem odavde!

A brat će njoj:

– Ne mogu sad sestro, čekaju me na fudbal da igram.

Malo zatim prolazi i njena sestra:

– Ama sestro, bre, vadi me odavde!

A sestra će:

– Ne mogu sad, idem da preskačem lastiš, čekaju me bre!

Mala Ciganka će na sve to:

– Bre, bela sam samo jedan minut, a već mi ovi Cigani idu na živce!"

Ova tehnika se često koristi u humoru da bi se pokazalo kako likovi mogu da se menjaju ili da budu menjani. Nekada je promena sama po sebi smešna, ali postoji i mogućnost ismejavanja onih koji se ne menjaju ili, pak, onih koji prolaze kroz promene. U ovom slučaju imamo promenu etničkog identiteta koja povlači promenu stavova i razmišljanja. Na osnovu ove tehnike u navedenom vicu može se steći i uvid u specifične društvene odnose koji postoje u okviru našeg društva.

Burleska

Iako je ovo literarna forma, Berger burlesku navodi kao jednu od tehnika humora. Zato treba praviti razliku između ovog pojma, s jedne, i parodije i karikature, s druge strane. Burleska je, zapravo, objedinjujući termin za sve literarne forme u kojima se ljudi i njihovi postupci ismejavaju inkongruentnim imitacijama, dok se parodija i karikatura koriste za označavanje različitih vrsta burleske. Berger je shvata kao literarno-scensku vrstu koja podrazumeva seksualno provokativna zadirkivanja, nespretne gafove, obnažene ili poluobnažene igračice itd.

Karikatura

Ova tehnika podrazumeva smešno i groteskno predstavljanje ljudi naglašavanjem njihovih karakteristika i, u isto vreme, izražavanje odbojnosti prema njima. Uglavnom, kada kažemo karikatura pomislimo na crtež, ali to ne mora biti slučaj. Postoji, na primer, verbalno karikiranje koje podrazumeva imitaciju nečijeg stila izražavanja, govora ili pisanja.

Ekscentričnost

"Baklendova kuća u blizini Juston stanice, u kojoj se danas nalazi deo Kraljevskog medicinskog koledža, više je ličila na menažeriju nego na dom. Pored kamina su živeli majmuni. Pravili su strahovitu štetu i ujedali svakoga, ali on ih je voleo i svake večeri im davao pivo, a nedeljom i kapljicu vina. Njegovo ljubimče lemur je trčkaralo oko kuće, omiljeni pacovi su mu izgrickali sto, dok je magarac njakao svakih pola sata. Baklend je stajao usred celog tog haosa dobro raspoložen i pušio cigaru. Bio je nizak i snažan, a za vreme rada je obično nosio flanelsku košulju, pantalone sa tregerima i šešir. Mrzeo je cipele i čizme, pa je uglavnom išao bosonog".

Frenk Baklend, hirurg i prirodnjak;
Iz knjige "Najveći svetski ekscentici i osobenjaci"

Humor ekscentričnosti baziran je na razlikama između onog što je uobičajeno, normalno i onog što osećamo kada se susretnemo sa abnormalnim i devijantnim. Ekscentrike možemo opisati kao ljude koji krše kodove ponašanja. Oni, dakle, ne žive po standardnim kodovima koji su za nas razumni i logični. U odgovarajućem kontekstu ovakva kršenja kodova zbunjuju nas, ali i zabavljaju.

Neprijatnost

Ovu tehniku ne treba mešati sa tehnikom Koincidencije. Koincidencije, naime, mogu biti neprijatne, ali neprijatnost može postojati bez koincidencije, et

vice versa. Reći neku glupost ili napraviti bilo kakvu "nezgodnu" grešku do-
vodi do neprijatnosti. Smisao u kome Berger koristi ovaj termin podrazumeva
svest o sopstvenoj grešci ili napravljenoj gluposti što dovodi do neprijatnosti.
U našem žargonu se obično tada kaže: "Koji blam mi se desio!"

Otkrivanje

- "– Auuu...Mujo al si pocrnio! Jesi l' bio na moru? – upita Haso.
- Aha, u Doboju, bolan.
- Ali Mujo, Dobjoj nije na moru!
- Nije? A zato se ja pitam što je tako daleko plaža!"

Ova tehnika može se odnositi na otkrivanje gluposti ili neke druge skriven-
ne karakteristike kod pojedinca. Treba praviti razliku između tehnike Otkriva-
nja i tehnike Razotkrivanja o kojoj će još biti reči. Naime, ako je ono što je, na
prvi pogled, skriveno, nešto čega njegov nosilac nije svestan, onda je reč o
tehničici Otkrivanja. Ova tehnika je na delu i kada sâm pojedinac slučajno obe-
lodani nešto o sebi i pokaže se u određenom svetlu. Takođe, bitan aspekt ove
tehnikice odnosi se na seksualnost i skarednost i uključuje otkrivanje u bukval-
nom smislu te reči, kao na primer spuštanje pantalona i pokazivanje zadnjice.

Groteska

Ova tehnika se najbolje može objasniti ako za primer uzmemo cirkuske
nakaze. Groteska može biti zastrašujuća ali i komična. Ona se odnosi na
likove bizarnog izgleda, čija pojava deluje komično.

Imitacija i pretvaranje

Treba praviti razliku između Imitacije, kada se osoba pretvara da je neko
drugi, i Impersonalizacije, kada osoba u potpunosti preuzima nečiji identitet.
Takođe, postoji razlika između ove dve tehnike i Podražavanja pri kome oso-
ba zadržava sopstveni identitet, ali preuzima i onaj neke poznate osobe. U
Imitaciji humor dolazi od razlike koja postoji između onoga što se imitira i
prirode i ličnosti imitatora. Čuveni karikaturista Geri Larson se obilato služio
ovom tehnikom u svojim crtežima. Tako na primer, jedna od njegovih karika-
tura, objavljena u Politikinom zabavniku, prikazuje psa kako sedi sa laptopom
na klupi u parku i ljude koji ga začuđeno gledaju. Pas se, takođe, začuđeno pi-
ta: "Šta je ovim ljudima? Kao da nikad nisu videli laptop!"

Impersonalizacija

Kao što je rečeno, ova tehnika sastoji se u potpunom preuzimanju nečijeg identiteta koji se potom izlaže različitim oblicima komične degradacije. Postoji, takođe, impersonalizacija profesije, kada se pojedinac pretvara da je određena vrsta stručnjaka pa na taj način krade profesionalni, a ne individualni identitet. Ova vrsta humora daje ironičan komentar na ljudsku prirodu. Njome se pokazuje da o ljudima najčešće sudimo na osnovu njihovog statusa, a ne imajući u vidu njihove lične karakteristike. Na taj način se često ismejava i publika koja se zabavlja, pored onoga čiji je identitet preuzet. Može se zapaziti da je ovu tehniku iskoristio N. V. Gogolj u svom delu "Revizor", u kome probisvet po imenu Hljestakov prihvata ulogu revizora koju su mu greškom nametnuli činovnici u jednom gradu.

Podražavanje

Pomenuto je da se ova tehnika sastoji u tome što osoba preuzima nečiji identitet ali u isto vreme zadržava sopstveni. Humor dolazi odatle što se nečiji glas, osobenosti ili ličnost karikiraju. Uz podražavanje uglavnom idu i druge tehnike: Ismejavanje, Preterivanje, Uvrede, Razotkrivanje, itd.

Parodija

Parodija je oblik verbalnog podražavanja ili imitacije u kome su stil i osobenosti nekog poznatog pisca ismejani. Da bi parodija bila uspešna, osoba na čiji račun se parodira mora biti veoma poznata i imati distinktivna obeležja. Takođe je moguće parodirati određeni žanr, poznato delo ili stil pisanja. Da bi parodija bila efektivnija koriste se i ostale tehnike koje proizvode humor. Berger kaže da je parodija jedna od najmoćnijih i često korišćenih tehnika i da čak neki teoretičari komedije tvrde da sav humor potiče od nje.

Razmera

Preuveličani ili preumanjeni objekti mogu generisati humor svojom neskladnošću. Tehnika Razmere se može koristiti sa tehnikom Razočaranja i Osujećenih očekivanja kada očekujemo nešto normalne veličine (na primer, šniclu) a dobijemo nešto neuobičajeno (malecku šniclu ili gigantsku šniclu). Ova tehnika indirektno redukuje ili pojačava pojedinčevu percepciju samog sebe. Tako, ukoliko se nađe pored nekog džina, osoba će se osećati kao patuljak, i obrnuto. To je u neku ruku šok za identitet osobe i način njenog samoopazivanja. Džonatan Svift je iskoristio ovu tehniku u "Guliverovim putovanjima".

Stereotip

"Trkali se Crnogorac i Bosanac na 100 metara. Crnogorac odustao, a Bosanac se izgubio."

Šale bazirane na stereotipu mogu biti opisane kao generalizovane uvrede. Uvreda i jeste mehanizam koji stoji iza stereotipa, iz čega sledi osećaj superiornosti kod onih koji koriste stereotip.

Razotkrivanje

"Čuvao Crnogorac ovce pa malo prilago u hladovinu da dremne. Prolazili tuda neki ljudi pa im padne na pamet: zaklaše ovcu, izvadiše joj utrobu i stavili Crnogorcu na stomak. Probudiše ga usplahireno i rekoše:

- Aaaaauuuu crni Milutine, ko te ovako iseče?!
- Ne znam časti mi!
- A je l' te boli Milutine?
- A boli, no što no boli, no ja junačina pa trpim!"

Ova tehnika je pomenuta kada je bilo reči o tehnici Otkrivanja, kada je skrenuta pažnja da postoji značajna razlika među njima. Pri Razotkrivanju akcentat je na procesu i ishodu obelodanjivanja nečije, namerno skrivane, osobnosti ili karakteristike, što uglavnom vodi poniženju i neprijatnosti. Razotkrivanje je, dakle, kada jedna osoba o drugoj osobi otkrije neku karakteristiku koje je ova svesna i koju, s obzirom da je svesna njene manjkavosti, namerno drži u tajnosti.

Tehnike humora – kategorija akcija

Scene potere

Potera uglavnom podrazumeva situaciju u kojoj pojedinac izbegava da bude kažnjen na određeni način. Ta osoba mora se služiti svojom dovitljivošću i brzinom kako bi izbegla kaznu, i humor u ovakvim scenama proizlazi iz zadovoljstva koje imamo dok gledamo kako ona u svom bekstvu koristi svoju ingenioznost. Pored toga, uživamo i u gledanju smešnih likova koji frustriraju one koji ih jure. Čarli Čaplin je u mnogim svojim filmovima koristio ovu tehniku. Scene potere podrazumevaju akciju i one su neverbalne. Berger ovde koristi priliku da napomene da humor uglavnom podrazumeva jezik ali da ne smemo zaboraviti ni činjenicu da je on isto tako povezan sa akcijom, facijalnom ekspresijom i korišćenjem tela.

*Slapstick*¹⁸

Ovo je fizički humor, koji podrazumeva degradaciju akcijom. Bacanje pite u lice određenoj osobi je direktna i otvorena uvreda, naročito ako je u pitanju osoba od autoriteta. Fizička degradacija podrazumeva različite vrste fizičkih gafova i nespretnosti koji nas zabavljaju: klizanje na mokrom podu, klizanje na koru od banane, saplitanje, ispaljivanje iz topa itd. Dobar deo humora u crtanim filmovima je baziran upravo na ovoj tehnici, kao na primer u crtanom filmu Tom i Džeri.

Brzina

Brzina sama po sebi nije smešna ali može biti pretvorena u nešto što je smešno, kada je, na primer, u scenama potere akcija namerno ubrzana i predstavljena u neprirodnoj brzini. Takođe, osobe koje neuobičajeno brzo mogu da govore često su nam veoma zabavne, a ovu njihovu karakteristiku možemo opažati i kao neku vrstu veštine i umeća.

Ovim je zaključeno navodjenje tehnika za proizvođenje humora koje je Berger identifikovao. Sâm Berger primećuje da su ove tehnike uglavnom komplementarne i da se često dešava da jedna određena tehnika sama za sebe nije smešna. Takođe se pokazalo da i u relativno jednostavnim oblicima narativa kao što su vicevi možemo identifikovati više tehnika koje generišu humor. Ove tehnike omogućavaju nam da proniknemo u anatomiju humora i da saznamo šta je to što pretenduje da proizvede smeh.

Struktura vica po Arturu A. Bergeru

Tehnike za proizvođenje humora o kojima je do sada bilo reči mogu poslužiti kao vredno metodološko sredstvo pri analizi bilo kog oblika humora. Bergerov doprinos studijama ovog fenomena je, stoga, nesumnjiv. Međutim, treba ukazati na još dva metodološka postupka koje ovaj autor razvija, a koji se tiču isključivo proučavanja viceva kao posebnog folklornog i humorističkog materijala.

Govoreći o analizi etničkog humora, Berger je naveo četiri osnovne tačke na koje treba obratiti pažnju:

1. Predmet humora – o kome se govori
2. Forma humora – da li je u pitanju vic, pitalica, zagonetka, itd.

¹⁸ *Slapstick* je vrsta komedije koja se bazira na fizičkom nasilju. *Slapstick* je, zapravo, artefakt koji se sastoji iz dva privezana štapa, koja, kada se udare jedan o drugi, proizvode snažan zvuk. Odatle potiče i etimologija reči: *slap* i *stick*. Ovaj artefakt je korišćen za proizvođenje zvučnog efekta prilikom performansa kada jedan izvođač udari dugog izvođača, na šta ovaj komično reaguje.

3. Tehnike humora kojima se proizvodi smeh
4. Tema humora – o čemu je reč

Iako je Berger pri navođenju ove četiri varijable imao na umu najpre etnički humor, može se konstatovati da ih je moguće uzeti u obzir prilikom razmatranja različitih viceva, koji nemaju isključivo etničku tematiku. Pored toga, ovaj autor je pronikao i u morfologiju vica identifikovanjem osnovnih elemenata od kojih se ova specifična narativna forma sastoji. Sa strukturalne tačke gledišta, prema Bergeru, možemo prepoznati sledeće elemente u okviru jednog vica:

Viceme – najmanji elementi vica, kao što su postupci likova u vicu ili ono što oni govore.

Odnosi – vic uspostavlja odnose među likovima u vicu ili referira na iskustva slušalaca i na njihove odnose sa drugima.

Smeh – odgovor na pričanje vica i uspostavljanje odnosa koji su iznenada i neočekivano izmenjeni poentom vica. Prema Bergeru, uvek postoji neki oblik kršenja koda u vicu.

Ovaj autor smatra da kodovi na kojima su vicevi bazirani moraju biti poznati i eksplicitni. Veoma je, dakle, bitno poznavati koje teme su prikladne za humor, a koje ne da bi vic bio uspešan. Tehnike o kojim je u ovom radu bilo reči Berger smatra gradivnim materijalom svake vrste humora i na njih nailazimo u različitim kombinacijama u svim humorističkim žanrovima. Kada je u pitanju sama struktura vica, ona je relativno jednostavna: u vicu uglavnom nalazimo seriju vicema koje grade priču ili narativ koji se završava poentom u kojoj su očekivanja uspostavljena tim narativom prekršena na neki iznenađujući način. Stoga se ta struktura može predstaviti na sledeći način:

$$A > B > C > D > E > F > G^* \\ H$$

Svako slovo je posebna vicema i od A do G predstavljen je linearni narativ, ili sintagmatska struktura, na čijem kraju je vicema G koja je ujedno i poenta vica. Ta poenta nosi odgovarajuće značenje H, koje proizvodi smeh. Sa G i H prelazimo na paradigmatiku strukturu u kojoj nalazimo neočekivano značenje.

Humor i komunikacijski model

Još jedan koristan metod za proučavanje viceva – ali i humora uopšte – jeste šema koju Berger predstavlja u svojoj studiji *An Anatomy of Humor*, a koja nosi naziv komunikacijski model. Berger, dakle, postavlja viceve u širi kontekst komunikacijske teorije i to sastavljanjem sledeće tabele:

A	šalje B	ka C	putem D	koristeći E
Komičar	Informacija	Publika	TV	Vicevi
Pisac		Javnost	Radio	Igrani komad
Karikaturista		Grupa	Štampa	Karikatura
Klovn		Masa	Telo	Gestovi
Glumac			Govor	Priče
Pošiljalac	Sadržaj	Primalac	Medij	Umetnička forma
i tehniku F	sa X efektom		za Y svrhu	
45 tehnika	Humor		Olakšavanje tenzije	
	Smeh		Prijateljska veza	
	Veselje		Seksualno uzbuđenje	
	Uživanje		Prikrivena agresija	
Tehnika	Efekat		Funkcija	

Kako Berger navodi, u zavisnosti od naših potreba možemo se fokusirati na pojedine delove ovog modela ili na više njih u isto vreme. Korišćenjem datih tehnika moguće je, na primer, sagledati način na koji se humor menja, koje tehnike pojedinac uglavnom koristi i šta bi to moglo da znači. Ukoliko, pak, imamo viceve koji kruže unutar određene rasne, etničke, socioekonomske i bilo koje druge grupe, možemo videti da li se određene tehnike češće koriste, što može dati društvenu, psihološku ili političku dimenziju viceva. Navedena šema pogodna je i za analizu viceva u odgovarajućem kontekstu, odnosno prilikom sâme njihove izvedbe, pa je primenjiva i u studijama performansa.

Zaključak

Može se konstatovati da je doprinos Artura Ase Bergera proučavanjima humora veoma značajan ako se imaju u vidu dosad pomenuti metodološki postupci koje je ovaj autor predstavio u svojoj studiji o anatomiji humora. Kako navodi Vilijem Fraj (William Fry) u predgovoru za Bergerovu knjigu *An Anatomy of Humor*, tehnike humora otvaraju nove puteve kojima se misao o ovom fenomenu može kretati. Mnoštvo inovativnih studija u oblasti humora moglo bi biti pokrenuto i inspirisano iscrpnim spiskom Bergerovih tehnika za proizvođenje smeha. Neke od tih studija mogle bi biti zasnovane na pomenutim tehnikama, dok bi druge mogle imati za cilj njihovo usavršavanje ili, pak, kritičko sagledavanje i ocenjivanje – tim pre što i sâm Berger kaže da je naveo onoliko tehnika koliko je uspeo da otkrije prilikom analize i razmatranja različitih humorističkih žanrova i da nije u potpunosti zadovoljan svojim spiskom.

Na prvom mestu treba pomenuti da svaka od navedenih tehnika zaslužuje posebnu pažnju i razmatranje njenih posledica, uticaja i značenja. Tako su ne-

ke od "tradicionalnijih" tehnika, poput, na primer, Satire, i bile predmet mnogobrojnih studija. Može se, tako, zapaziti da mnoge od ovih tehnika verovatno sadrže različite potkategorije, naročito kada su u pitanju Impersonalizacija, Imitacija i Podražavanje. Ove tehnike spadaju u kategoriju Identiteta, što već sâmo za sebe govori da su mnogobrojne komične manipulacije moguće njihovim korišćenjem. Jedna od potkategorija Imitacije, na primer, mogla bi se nazvati Komično prerusavanje. Pod ovom tehnikom podrazumevam namernu, ali i nenamernu manipulaciju identitetom. Tako, osoba može svesno obući smešan kostim da bi se šegačila i zabavljala svoju okolinu. S druge strane, okolina može određenu osobu "imaginarno oblačiti u smešne kostime", a da ta osoba toga uopšte nije svesna. Tada bi podtehnika Komičnog prerusavanja bila usko povezana sa tehnikom Ismejavanja, Karikature, itd. Mogućnost da pojedinac bude "imitator bez svesne namere", koliko se čini, Berger nije razmatrao u svojoj studiji.

Ovu tehniku treba imati na umu s obzirom na to da se može uočiti njeno često korišćenje, naročito u štampi. Kao jedan od skorijih primera moguće je navesti karikaturu nastalu nakon pobede Srbije na takmičenju Evrovizije. Slika u originalu prikazuje glavnu pevačicu i njenu pratnju, ali su fotomontažom njihova lica zamenjena drugim licima sa političke scene koja su prikazana kako zajedno pevaju pesmu sa imenom "Molitva". Iako pominje različite načine na koje se tehnike mogu raslojavati, Berger se nije upuštao u dublja razmatranja ove vrste budući da je nastojao da dâ sažetu definiciju svake tehnike i da objasni način na koji ona funkcioniše. Ipak, radi preciznijeg pristupa proučavanjima različitih humorističkih žanrova, svakako bi bilo poželjno što potpunije razmotriti ove tehnike i upoznati se detaljnije sa njima i njihovim potkategorijama.

Jedan od prigovora koji se može uputiti Bergerovoj studiji je to što sam pojam tehnike nije precizno definisan. Berger kaže da je tragao za time šta proizvodi humor i da su tehnike mehanizmi koji to čine. Sama reč "tehnika", međutim, implicira da je u pitanju *namerno* izabran način tretiranja određene teme. Termin "mehanizam", s druge strane, to ne mora podrazumevati i može se odnositi na "slučajni" humor kada se sticaj okolnosti i situacija opažaju kao komični bez namernog i svesnog uplitanja pojedinca. Ovo se najbolje vidi na primeru Bergerovih tehnika Rigidnosti i Neprijatnosti. U prvom slučaju, možda nije toliko reč o tehnici koja proizvodi humor već o vrsti osobe koja je predmet podsmeha. Pre se može reći da je Rigidnost tretirana različitim tehnikama, kao što su Sarkazam, Ironija, Ismejavanje. Rigidnost sigurno sama po sebi može biti smešna, ali ako nekoga samo opažamo kao rigidnog i to u nama izazove smeh, onda nije reč o tehnici već o situaciji koja je smešna, ili o "prirodnom" mehanizmu koji pokreće humor. Neprijatnost, s druge strane, takođe može proizvoditi humor, ali se i ona pre treba posmatrati kao situacija u kojoj su se same okolnosti odigrale na određeni način, a ne kao namerna manipulacija čiji je cilj proizvođenje smeha. Isti slučaj je i sa Koincidencijom. U tom

smislu moguće je napraviti razliku između tehnike humora, kao svesnog i namerno izabranog sredstva tretiranja određene teme, i mehanizma, kao spontanog pokretača humora, odnosno, kao sticaja okolnosti, situacije ili bilo čega drugog što može proizvesti "slučajni" humor.

Korisno je imati u vidu razliku između ova dva načina proizvodjenja humora naročito kada se Bergerove tehnike žele primeniti u antropološkim i folklornim istraživanjima i analizama. Može se zapaziti da se u različitim folklornim žanrovima, kao na primer u vicevima, upravo koriste tehnike tj. da je reč o svesnom i namernom biranju odgovarajućeg sredstva za proizvodjenje humora. Ovo potvrđuje činjenica da nisu sve Bergerove tehnike ni mogle biti objašnjenje na primerima viceva, kako je to ovaj autor nameravao da učini. Svesno izabran humoristički način tretiranja određene teme, odnosno tehnika za proizvodjenje humora, u neku ruku, može se posmatrati kao pokazatelj društvenog odnosa prema onome što je predmet određenog humorističkog žanra. Tehnike koje proizvode humor i koje su korišćene u različitim folklornim žanrovima mogu, dakle, pružiti neposredan uvid u stav koji kolektiv ima o nekoj temi, događaju ili osobi koji su predmet datog humorističkog, folklornog narativa. Upravo zbog toga nam je bitno da pri analizi odgovarajućeg folklornog, humorističkog materijala identifikujemo tehniku koja, u tom specifičnom slučaju, pretenduje da proizvede humor.

Obraćanje pažnje na tehnike humora u određenom folklornom, humorističkom žanru, takođe nam može pomoći pri uočavanju pravilnosti ili obrasca koji postoji u tretiranju određene teme, lika ili postupka od strane zajednice. Ovo se može postići obraćanjem pažnje na to kako se same tehnike kombinuju i da li pri tome postoji neki obrazac ili pravilnost. U ovom smislu, dakle, treba obratiti pažnju na to da li se određene tehnike naročito koriste zajedno u odgovarajućoj vrsti folklornog materijala kao, na primer, u etničkim vicevima.

Kada govorimo konkretno o vicevima, vredelo bi razmisliti i o tome da li postoje različiti nivoi tehnika koje proizvode humor. Već je pomenuto da je Berger uočio da se tehnike često kombinuju i da neke same po sebi ne moraju proizvoditi humor. Pod različitim nivoima podrazumevam razliku između tehnika korišćene u vicu i tehnike koju koristi pripovedač vica u interakciji sa svojom publikom. Ovo se lakše može objasniti na konkretnom primeru:

"Zašto Crnogorac nosi pušku u samoposlugu?
Zato što na vratima piše VUCI."

U ovom vicu tehnike koje se najpre zapažaju su Nesporazum i Stereotip. Usled specifičnog načina građenja množine imenice *vuk* u "uobičajenom" jeziku Crnogoraca (umesto *vukovi* – *vuci*), dolazi do nesporazuma koji proizvodi smeh. Međutim, može se reći da se na nivou pripovedača vica i publike koriste tehnike Ismejavanja i Razotkrivanja, budući da se Crnogorac predstavlja kao

glup, neupućen u to da u "civilizovanom" svetu na vratima samoposluge stoji uputstvo kako otvoriti vrata. U navedenom vicu mogla bi se zapaziti opozicija između prirode (oličene u Crnogorcu koji svuda vidi vukove i strahuje od njih) i kulture (predstavljene u vidu samoposluge). Crnogorac je, prema tome, nekultivisan i, kao takav, ne razume znakove i simbole kojima operiše kultura. Upravo se ta činjenica i razotkriva u navedenom vicu i ismejava na nivou pripovedača i publike. Ovi različiti nivoi uslovno se mogu nazvati tehnikama vica i tehnikama humora. Reč je, dakle, o tehnikama koje se koriste na nivou vica da bi se proizveo smeh i tehnikama kojima se, zapravo, prenosi poruka o junaku vica i stavu određenog kolektiva prema njemu. Možda je ovo, između ostalog, i dobar put za razlikovanje primarnih i sekundarnih tehnika o kojima Berger takođe govori ali, čijeg se razmatranja u svom radu nije prihvatio.

Bilo bi vredno pozabaviti se i pitanjem da li je većina viceva, u stvari, neka vrsta ismejavanja i razotkrivanja? Drugim rečima, da li su tehnike vica raznovrsne, a tehnike humora uglavnom iste? Tehnika vica bi u tom smislu bila samo posredno sredstvo koje će pokazati na kakve je sve načine moguće neki lik razotkriti, ismejati ili aludirati na neku njegovu osobinu koja je često na meti humora. Dobar primer za ovo su vicevi o Piroćancima u kojima se gotovo uvek razotkriva njihova škrtost, koja se ujedno i ismejava, ali se to vrši posredstvom različitih tehnika na nivou vica:

"Piroćanac kupuje automobil:

- Koliko košta ovaj?
- 8.000 evra. – odgovara prodavac.
- A koliko troši?
- 10 litara na 100 km.
- Mnogo skupo! A koliko je ovaj ovde?
- 3.000 evra, troši 6 litara na 100 km.
- I ovaj je mnogo skup! A koliko je ovaj fića?
- 500 evra.
- A troši?

Prodavcu se već smučio Piroćanac, pa odgovori:

- Kašiku na 100 km!
- Supenu ili kafenu?"

Tehnika vica u ovom slučaju je Ponavljanje ili Obrazac kojim se uspostavlja određena tenzija na čijem kraju se nalazi razrešenje. Može se čak reći da je ovde prisutna i tehnika Izneverenih očekivanja jer bi svako pretpostavio da će Piroćanac biti oduševljen činjenicom da automobil troši "kašiku na 100 km". S druge strane, ove tehnike su samo posredno sredstvo putem koga se, na nivou pripovedača i publike, razotkriva i ismejava Piroćančeva škrtost.

Ovo bi bile samo neke sugestije koje je zgodno imati na umu kada je reč o tehnikama za proizvodjenje humora, a naročito kada je u pitanju njihovo korišćenje u vicevima. Ove tehnike zaista jesu značajan deo svakog humorističkog žanra i njihovim razmatranjem smo na dobrom putu da uočimo i identifikujemo poruke i funkcije koje određeni humoristički, folklorni žanr može u sebi sadržavati u odgovarajućem socijalnom kontekstu. One, stoga, svakako zaslužuju pažnju teoretičara humora, ali i antropologa i folklorista koji bi sa svoje strane dali doprinos njihovom daljem usavršavanju i primeni u analitičkim postupcima.

Literatura

- A. A. Berger, *An Anatomy of Humor*, Transaction Publishers – The State University, New Brunswick, New Jersey, 1993.
- , *Laugh and the World Laughs With You: A Global Perspective on Humor*, GMJ: Mediterranean Edition 1 (1), Spring, 2006.
- , *Anatomy of the Joke*, *Journal of Communication*, Summer, 1976. Vol. 26, No. 3
- , *Frasier: a Twentieth Century Fool*, <http://online.sfsu.edu/~aberger/>
- , *What's in a Joke? A Micro-Analysis*, <http://online.sfsu.edu/~aberger/>
- , *8 Scholars Analyze the Gays in a Bar Joke*, <http://online.sfsu.edu/~aberger/>
- The Journal of American Popular Culture*, Vol. 4, Issue 2 (Fall 2005), *Conversations with Scholars of American Popular Culture – Featured Guest: Professor Arthur A. Berger*

Vesna Trifunović

Basic Humor Techniques of Arthur A. Berger

The essay deals with basic techniques that can be detected in various humor genres, whose rationale is to generate amusement. A long list of basic humor techniques has come to attention as a result of problematising and analysis of different humor genres done by the American media professor Arthur A. Berger. A. Berger is by and large unknown to the Serbian scientific community, so the initial piece of the thesis is dedicated to the presentation of the aforementioned author and his body of work. What follows are the basic humor techniques that are perused through native yarns. Berger believes that the joke, due to its condensed form, is a particularly successful vehicle for illuminating the functioning of humor techniques, an explanation that is an integral part of

the thesis. It is evident that not all techniques are helpful in the examination of jokes, which is why it was necessary, for a number of them, to divulge other humor genres. This fact, as indeed many others, has led to a critical reexamination of Berger's techniques and to analysis of how they could be further developed, modified and used in anthropological and folklore researcher, a matter that is dealt with in the conclusion. Basic humor techniques that are identified by Arthur A. Berger as containing great methodological potency that can be of significance in the analysis of different genres and narratives. As such, these techniques are certainly an admirable form from the standpoint of the effort that was put into their formation.

Key words:: Arthur A. Berger, basic humor techniques, morphology of witz, study of humor